

Industrisysselsättning och sysselsättningspolitik

De expansiva delarna av Sveriges industri är inte längre råvarubaserade. "Framtids"-industrierna är kunskapsintensiva med höga andelar arbetskraft med lång utbildning. Lennart Ohlsson pekar i denna artikel på vissa tillväxtrestriktioner. En viktig sådan är bristen på tekniker. En annan är dåligt fungerande riskkapitalmarknader.

Sysselsättningsmål har i Sverige en hög prioritet, vilket manifesterats i att den öppna arbetslösheten inte tillåtit stiga lika högt som i andra industriländer. 1982 års kraftiga devalvering var ett kraftfullt generellt medel för att på kort sikt försvåra sysselsättningen. 1984 års Långtidsutredning samt årets Finansplan lyfter åter fram betydelsen av industrins kostnadsläge för industrins utveckling och sysselsättningen i landet totalt. En ny devalvering är dock utesluten varför låga löneökningar framstår som regeringens enda allmänt verkande metod för att säkra industrins tillväxt. I övrigt angrips arbetslösheten med selektiva instrument inom arbetsmarknads-, industri- och regionalpolitik.

Denna artikel har två syften. Ett syfte är att analysera vilka restriktioner som hindrat tillväxt i industrins konkurrenskraftiga delar. Det sker genom att studera hur den långsiktiga utvecklingen sett sig i sk framtidsindustrier samt i de regioner som kan förväntas ha haft de bästa resursmarknaderna för sådana in-

dustrier. Ett följsyfte är att diskutera vilka förändringar i den ekonomiska politiken m m som behövs för att industrin och industrisysselsättningen skall bli expansiv nog för att uppfylla de samhälleliga balans- och sysselsättningsmålen.

Den nya industrin

En utgångspunkt för min diskussion är att industrin nu har en väsentligt annorlunda sammansättning än den som gällde under den "svenska modellens" glansperiod. Det betyder att den ekonomiska politik som verkar mest sysselsättningsbefrämjande ej liknar 60-talets.

I annat sammanhang (Ohlsson, [1980]) har visats att svensk industri långsiktigt försvagat sin konkurrenskraft på dels kapitalintensiv industri dels rent arbetsintensiv sådan. Bl a har detta drabbat delar av den råvarubaserade sektorn. I gengäld har komparativa fördelar förstärkts eller skapats för kunskapsintensiv industri, främst industri med höga andelar arbetskraft med lång utbildning. Denna förskjutning av de komparativa fördelarna förstärktes kraftigt under loppet av 1970-talet och början av 1980-talet (Ohlsson [1981], samt Industriförbundet [1984]).

Det är viktigt att förstå att förskjutningen inte har sin grund i utvecklingsländernas entré som industrivarupro-

Docent LENNART OHLSSON är verksam vid Industriförbundet. Hans forskning har framför allt behandlat internationell handel, industripolitik och regionalekonomiska problem.

ducenter utan tvärtom i Sveriges förändrade roll bland industriländerna. Det är också viktigt att inse att övergången från att vara leverantör av främst råvaror och halvfabrikat till leverantör av högförädlade produkter ej främst har berott på att "råvarorna tagit slut". Med ett undantag har den svenska kunskapsintensiva industrin ej heller *drivits fram* av en relativt till andra industriländer snabbt stigande tillgång på högt utbildad arbetskraft.

Undantaget gäller yrkesarbetare. Sedan decennier har nämligen svensk industris internationella specialisering varit yrkesarbetarintensiv. En låg och så småningom sjunkande relativlön för yrkesarbetare har stimulerat industrin att successivt förstärka sin specialiseringsprofil vilket i sin tur förorsakat en närmast kronisk brist på yrkesarbetare. Samtidigt har relativlönen hållit tillbaka rekryteringen till yrkesarbeten. Komparativa fördelar sett utifrån tillgången på yrkesarbetare har alltså inte kunnat anpassas tillräckligt till den i löneförhandlingar bestämda sänkningen av de komparativa kostnaderna för yrkesarbetare.

En annan nyckelkategori högutbildad arbetskraft i industrin är tekniker. Kåren tekniker har under högst något tiotal år varit riklig och billig i jämförelse med den i andra industriländer. Den svenske teknikerns genomsnittliga utbildningstid är dock låg. På den traditionella svenska exportindustrins teknikområden har emellertid den korta utbildningen inte ansetts vara något handikapp utan väl kompenseras av en kvalitativt god utbildning.

De ändrade komparativa *kostnaderna* (den jämna lönestrukturen) kan alltså ej betraktas som marknadsbestämda. Det betyder att de komparativa *fördelarna* varken kan anses vara självklart stabila eller med nödvändighet till fullo inbyggda i industrins sammansättning. Stabilitet i detta avseende förutsätter

nämligen inte endast att arbetstagarorganisationerna förmår att upprätthålla en jämn lönestruktur. Därtill krävs att den framtida industriella återhämtningen kan ske med en tillräcklig tillförsel av "strategiska resurser" för den kunskapsintensiva industrin.

Den kunskapsintensiva industrins utveckling från början av 70-talet kan få åskådliggöra dess annorlunda konkurrensbetingelser. Är det så att denna kostnadsmissigt *relativt* gynnade industri klarade de långvariga kostnadsproblemen? Förslag tillförseln av dess strategiska resurser åtminstone i de delar av landet som haft de bästa resursmarknaderna?

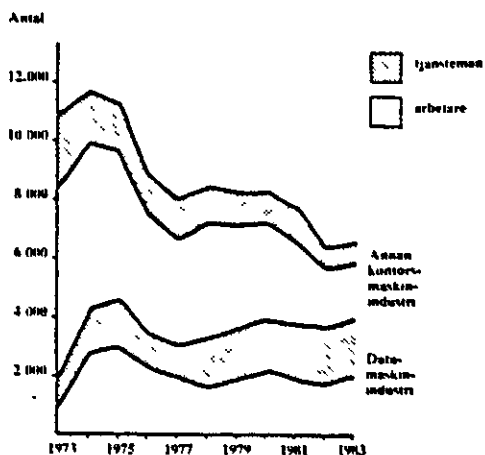
"Framtidsindustrierna" 1973—83

Mellan 1973 och 1983 minskade antalet anställda i tillverkningsindustrin med 14 %. Minskningen "överskattas" genom att konjunkturen 1983 var klart sämre än 1973. Antalet arbetare sjönk med 18 % medan tjänstemännens nedgång stannade vid 4 %. Skillnaden är egentligen större då arbetare alltmer kommit att utföra arbeten som förr var resp i andra länder fortfarande är tjänstemännens.

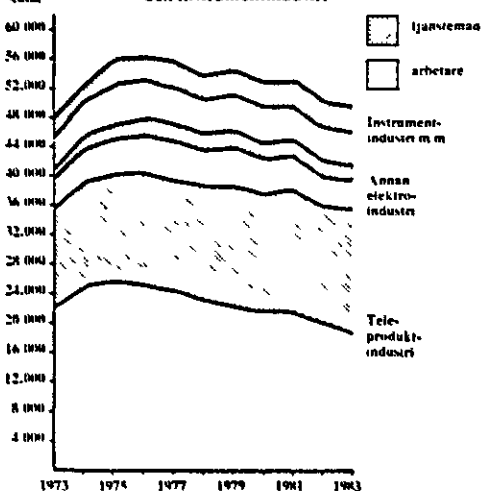
Kontraktionen var visserligen ojämnt fördelad men anmärkningsvärt få branscher har varit expansiva. Undantagen är de relativt små elektro- och instrumentindustrierna (+ 3 resp + 22 %). De mest tillbakagående branscherna var föga överraskande TEKO-, trävaru- samt jord- och stenvaruindustrierna, vilka tillsammans tappade var tredje anställd. Även delar av verkstadsindustrin — långtidsutredningarnas framtidshopp — minskade antalet anställda kraftigt. Metallvaru- och maskinindustrierna förlorade knappt var femte anställd.

De fyra branscher som hade de högsta tjänstemannaandelarna hade också den gynnsammaste sysselsättningsut-

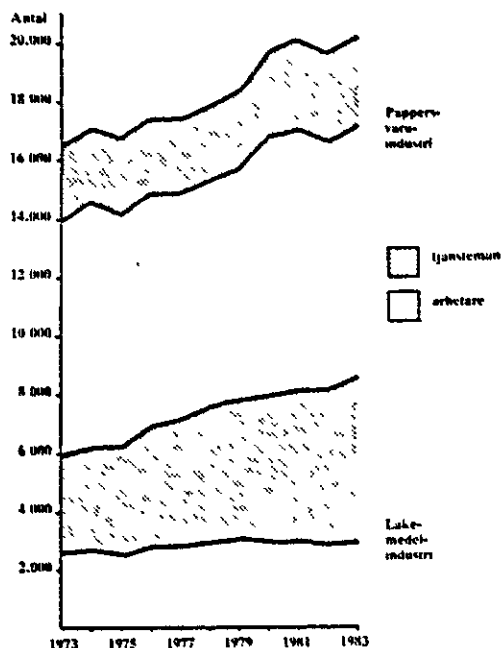
Figur 1 Data- och kontormaskinindustri

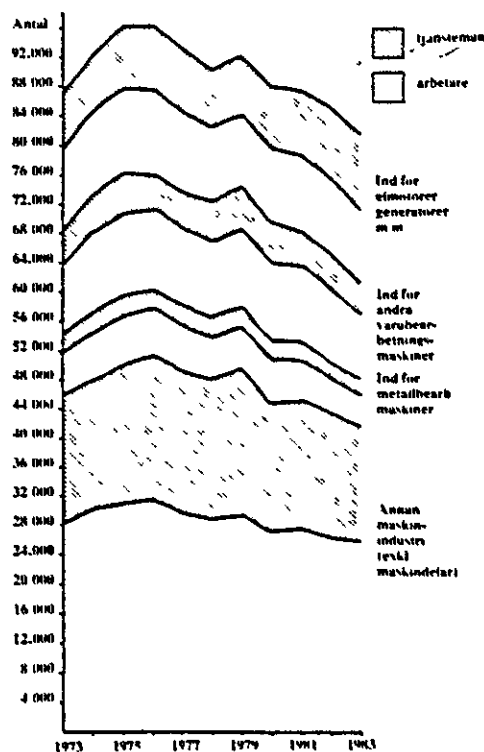
Figur 3 Teleprodukt-, annan elektro- och instrumentindustri

Figur 2 Lakemedels- och pappersvaruindustri

Figur 4 Industri för investeringsvaror till fordlingsindustri

Källa: SOS Industri 1973-82 samt preliminär statistik för 1983 från SCB.

vecklingen. De båda nämnda expansiva industrierna hade en tidigare, snabbara och bredare övergång till elektronik än annan industri. Detta torde ha påverkat antalet arbetare mest och således vara en delförklaring till att andelen tjänstemän ökade mest i elektro- och instrumentindustrierna.

Nämnda utveckling antyder trots den grova branschindelningen den påtagligt ökade vikten för kunskapsintensiva branscher och aktiviteter. På senare år har vissa sådana branscher kommit att omnämnas som framtidsindustrier. *Figureerna 1-4* redovisar sysselsättningsutvecklingen 1973-83 i några sådana framtidsindustrier. Ett par egenskaper hos denna utveckling förtjänar att framhållas pga deras betydelse för utformningen av framtida sysselsättningspolitik:

1. Inte ens framtidsindustrierna har förmått vara expansiva under perioden med kostnadsproblem.
2. Inte heller framtidsindustriernas tjänstemannautveckling har varit särskilt expansiv.
3. Kostnadskrisen i mitten av 1970-talet var särskilt negativ för arbetarnas sysselsättning även i de mest kunskapsintensiva industrierna. Alltså kunde inte dessa industriernas låga *komparativa* kostnader kompensera för höga *absoluta* kostnader. Detta förhållande har alltså gällt i det land i världen som haft den mest sammanpressade lönestrukturen.
4. Kostnadskrisen drabbade i flera kunskapsintensiva industrier också de mera kunskapsstata tjänstemannaarbetena.

Figureerna understryker således att grundbulten för de senaste årens ekonomiska politik — en stark lönekänslighet i svensk industri — har varit riktig. Punkterna 2 och 4 antyder därutöver att löneläget knappast ensamt förmår att

förklara den ofördelaktiga utvecklingen i industrins mest konkurrenskraftiga delar.

”Framtidsregionernas” industriella anpassning

Den svenska sysselsättningspolitiken har också prioriterat en jämn regional fördelning av sysselsättningen/arbetslösheten. LU 84 antar försumbara strukturomvandlingsimpulser, vilket resulterar i att de beräknade regionala balansproblemen blivit små. Hittills tyder inte den regionala utvecklingen på att antagandet är rimligt. Framtidsindustrierna är regionalt tämligen koncentrerade medan regionalpolitiken i stort sett ägnas åt kontraktionsproblemen. Bristen på tillväxt i framtidsindustrierna framhäver vikten av att skärskåda också de regioner som haft de bästa förutsättningarna för sådan industri, de sk framtidsregionerna.

Fyra regioner har haft en utpräglad specialisering på kunskapsintensiv industri, nämligen de tre storstadsregionerna samt en urbaniserad region i östra mellansverige som täcker stora delar av Sörmlands, Uppsala, Västmanlands, Örebro och Östergötlands län. De har varit utrustade med de bästa marknaderna för kunskapskapitalbildning och (privat) industrifinansiering. Sysselsättningsproblem lyste länge med sin frånvaro i framtidsregionerna, där industrin i stället registrerade sin svåraste brist på arbetskraft.

En vanlig föreställning bland ekonomiskpolitiska beslutsfattare och debattörer är att politiken förvärrat industriproblemen genom att dels inte angripa kostnadsproblemen, dels ge stöd till krisindustrier och -regioner. Den sistnämnda funktionsbristen kan förväntas ha hållit kvar främst följande resurser i icke konkurrenskraftig industri: lågutbildad arbetskraft (arbetsintensiv industri), råvaror och energi (råvarubaserad

industri) samt krediter (kapitalintensiv, cyklisk industri). Dessa resurser är inte så viktiga för kunskapsintensiv industri. Alltså blir slutsatsen att de delar av framtidsregionernas industri som direkt kan ha hämmats bör ha varit arbetsintensiva industrier och aktiviteter. Framtidsregionerna hade dessutom gott om alternativ sysselsättning för lågutbildad arbetskraft i den kraftigt expansiva offentliga sektorn. Alltså bör ett starkare kontraktionstryck än annorstädes kunna förväntas i dessa regioners arbetsintensiva industrier och aktiviteter.

Denna slutsats har ett påtagligt stöd i den faktiska utvecklingen 1965—79 (Ohlsson [1981], [1983 a] och [1983 b]). De fyra framtidsregionerna och särskilt Stockholm har varit bäst i landet på att slå ut sysselsättning i dylika konkurrenssvaga industrier.

Nämnda politik kan emellertid knappast ha varit särskilt betydelsefull för deras kunskapsintensiva industri. De lönekostnadsproblem politiken kan ha medfört torde ha motverkats av sänkta relativlöner för utbildad arbetskraft. Resursinlösningarna drabbade inte denna industris nyckelresurser. Utan andra funktionsbrister i ekonomin bör alltså framtidsregionerna kunna förväntas ha haft de bästa expansionsförutsättningarna för kunskapsintensiv industri.

Tvärtom hade Stockholmsregionen den sämsta utvecklingen för sådan industri mätt med sysselsättningsförändringen och företagsbildningen 1965—79. Samma förhållanden gäller delvis också de andra framtidsregionerna. Den bästa utvecklingen hade de regionalpolitiska stödområdena, vilka haft en extremt god tillgång på riskvilligt kapital (= lokaliserings- o a expansionsstöd) och lågutbildade medan tillgången på högutbildad arbetskraft torde ha varit dålig.

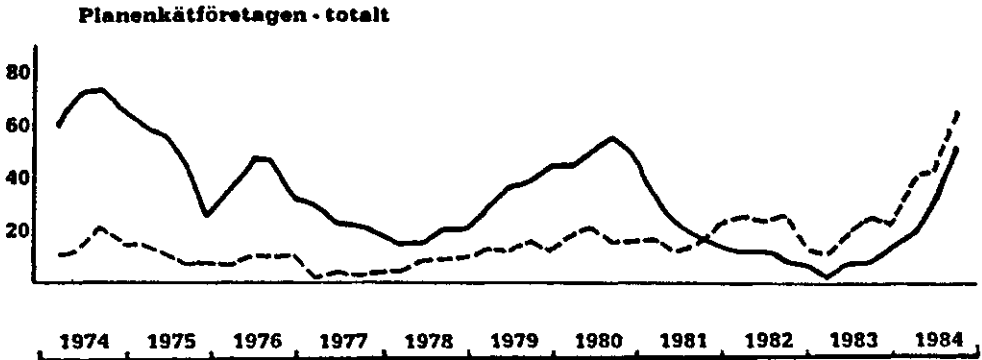
Två tänkbara marknadsbrister

De två strategiska marknader för framtidsindustrierna som kan ha kännetecknats av marknadsbrister är riskkapital- och kunskapskapitalmarknaderna. I ovan nämnda källor har jag dragit två slutsatser om förekomsten av sådana brister. Den viktigaste marknadsbristen fram till slutet av 70-talet måste ha varit bristen på riskvilligt kapital för den kunskapsintensiva industrin. Det är inte möjligt att ersätta sådant kapital med krediter pga det annorlunda risktagande som präglar denna industri jämfört med fysiskt kapitalintensiv sådan.

Från senare delen av 70-talet förbättrades tillförseln av riskkapital fram till 1983/84 genom tillkomsten av en rad statliga kapitalmarknadsorgan, STU:s ökade resurser, framväxten av privata venture capital- och utvecklingsbolag, förbättrade betingelser för privat aktiesparande, bättre möjligheter för börsföretagen att vända sig till utländska börser samt två devalveringar. Efter 1982 har staten åter gröpt ur en del av dessa förbättringar. Devalveringarna har emellertid hittills dolt huruvida konsekvenserna kommer att allvarligt försämra de unga, ibland familjeägda kunskapsintensiva företagens tillväxtkraft. I det följande koncentreras framställningen på eventuella marknadsbrister på marknaderna för kunskapskapital.

Den andra slutsatsen var att den bättre kunskapskapitalbildningen i landets bästa regioner för kunskapsintensiv industri inte ensam förmått skapa tillräckligt goda industribetingelser för denna industri. Något förenklat kan kunskapskapitalmarknaden för industrins del antas bestå av tre delmarknader; var och en har specialutbildad arbetskraft med sinsemellan begränsad substituerbarhet. En delmarknad är teknikernas, en annan yrkesarbetarnas och den tredje ekonomernas. Det finns relativt god information om de båda

Figur
Brist på yrkesarbetare (—)
resp tekniska tjänstemän (---)

Källa: Bearbetningar av Konjunkturbarometern för ca 250 företag i Sveriges Industriförbunds Planenkät.

förstnämnda delmarknaderna, varför funktionsbrister nedan behandlas enbart för dessa.

Det gemensamma draget hos såväl marknaden för kunskapskapital som den för riskkapital är att de i Sverige jämfört med flertalet industriländer är extremt politikstyrda utifrån fördelningspolitiska mål. Övergången till en kunskapsintensiv industri tenderar att undergräva motiven för denna styrning genom att politikens biverkningar hårt drabbar de sysselsättningspolitiska fördelningsmålen.

Brist på utbildad arbetskraft

Devalveringarnas temporära eliminering av kostnadsproblemen för industri med goda komparativa fördelar har visat på var överskottsefterfrågan på arbetskraft först uppstår och var den blivit allvarligast. Bristen på yrkesarbetare var från 1950-talet och framåt den allvarligaste tillväxtriktionen för verkstadsindustrin. Konjunkturbarometrarna pekar numera på att bristen på tekniker blivit ett allvarligare problem för industrin i stort. En bearbetning av baro-

meteruppgifterna för de ca 250 större företagen (Industriförbundets planenkät) visar att omsvängningen för dem skedde redan i slutet av 1981 (figur 5). Teknikerbristen berörde hösten 1984 60–70 % av företagen.

Som framgår av Industriförbundet m fl [1985] måste effekterna av en given teknikerbrist få allvarligare effekter på den industriella tillväxten än en motsvarande yrkesarbetarbrist. Den blir desto mer negativ ju högre utbildade tekniker den avser. Vidare kommer effekterna att bli mycket ojämnt fördelade mellan företag och regioner. Teknikerbristen kan inte heller åtgärdas lika enkelt av företagen själva. Knappast något företag kan organisera en komplett civilingenjörsutbildning. För dem som genomför omfattande utbildningsinsatser blir lätt fripassagerarproblemet besvärande.

Kronisk teknikerbrist?

Nämnda skrift visar att teknikerbristen inte främst är konjunkturbetingad. Den har varit märkbar sedan 1978, tilltagit i styrka efter devalveringarna, blivit mest

framträdande i industrier med tidig konjunkturuppgång (elektroindustrin) och särskilda fördelar av den höga dollarkursen (transportmedelsindustrin), för att senare spridas till industrins alla delar. Följande orsaker till teknikerbristen antyder att bristen kan förväntas bli långvarig.

En av de viktigaste orsakerna är den ovan nämnda förändringen av komparativa fördelar (se vidare nedan). Den har i vissa teknikerintensiva industrier förstärkts av en snabb marknadstillväxt, vilket framför allt gäller elektronikindustrin. Övergången till elektronik har också haft följden att tekniker efterfrågan kraftigt förskjutits till förmån för civilingenjörer o a universitetsutbildade. Eftersom Sverige har en genomsnittligt låg utbildningsnivå på teknikerna har följden blivit ett omfattande vidareutbildningsbehov.

Nettoexporten i olika kunskapsintensiva industrier avslöjar också att Sverige har en relativt god tillgång på mekaniker. Först under de allra senaste åren har handelsbalansen inom elektronikindustrierna blivit positiv; kanske delvis en följd av USA:s till följd av stigande dollarkurs försämrade konkurrenskraft. Det kan alltså finnas ett större behov i Sverige av kompletterande utbildning för mekaniker. Den betydande grupp ingenjörer som tidigt under efterkrigstiden fick sin utbildning från institut (bl a Hermods och NKI) står nu inför sin pensionering. Denna ålderspuckel innebär också behov av ökad examinering av både gymnasie- och civilingenjörer.

Slutligen har förskjutningen av komparativa fördelar och efterfrågetillväxt betytt att tillväxten ligger i branscher med hög förnyelsetakt hos produkt och teknik. Den kunskap en nyexaminerad erhåller från utbildningssystemet tenderar därmed att bli snabbare föråldrat. Alltså måste vidareutbildning och omskolning sättas in oftare för att vidmakt-

hålla individens kunskapskapital.

Kalkyler från Verkstadsföreningen (se bilaga 2 i Industriförbundet m fl) tyder på ett årligt underskott på civilingenjörer för hela arbetsmarknaden inom "verkstadsindustrins högskolelinjer" av ca 900. Sedan denna beräkning gjorts har förslag lagts om att öka intaget av elever med ett par hundra dock utan motsvarande tillskott av resurser. Man kan därför befara att den redan låga examinationsfrekvensen minskar. Prognosen har inte heller kunnat ta hänsyn till en del av de orsaker till tekniker efterfrågan som beskrivits ovan respektive i det följande.

Teknikertätheten måste stiga

Om en dylik situation med teknikerbrist uppträder efter en långvarig marknadsbalans kan marknaden normalt förväntas ha en betydande flexibilitet. Sammansättningen på arbetskraften kan t ex förskjutas i riktning mot lägre utbildade genom förändrad arbetsorganisation. Men kombinationen av en centralstyrd utbildning, en stel, centralt förhandlad lönestruktur och en period med högt kostnadsläge i industrin kan mycket väl betyda att teknikermarknaden inte fungerat väl innan 80-talets teknikerbrist. Låt oss därför granska hur teknikertätheten förskjutits under en period, 1974—83, som inbegriper upprinnelsen till teknikerbristen.

Enligt *tabell 1* ökade då andelen tekniker bland tillverkningsindustrins tjänstemän något. Praktiskt taget hela ökningen hänför sig till en stigande andel universitetsutbildade. Med något undantag har tvärtom teknikerandelen sjunkit i teknikernas kärnyrken, dvs i produktionsledande, FoU-, konstruktions- och tekniska metodarbeten. Detta gäller i synnerhet i FoU-arbeten där också andelen universitetsutbildade tekniker minskat.

Förklaringen till den sjunkande teknikerandelen i kärnyrkena antyds av att

Tabell 1. Andelen tekniker i % av samtliga utbildningar i tillverkningsindustrins olika befattningsområden.

Befattnings- område	Tekniker			Samtl. universitets- utbildade tekniker		
	1974	1980	1983	1974	1980	1983
Adm arbete	16	11	12	7,4	5,3	5,5
Prod led arbete	20	21	22	1,7	2,6	2,9
FoU-arbete	78	59	57	30,8	24,4	24,1
Konstr arbete	73	70	69	9,0	15,5	15,2
Tekn metodarb m m	47	39	40	3,1	3,9	4,2
Samtliga ovan	45	37	37	7,7	8,1	8,4
Samtl tjänstemän	26	28	28	4,4	6,0	6,1

Källa: Tabell 3, Bilaga 1 i Industriförbundet m fl. [1985]

Anm: En tekniker definieras som en tjänsteman: med teknisk högskoleutbildning eller naturvetenskaplig universitetsutbildning med licentiatexamen eller doktorsgrad (forskarutbildade), med "grundutbildning" från högskola eller universitet (s k civilingenjörutbildade), med teknisk gymnasieutbildning o dyl (här gymnasieingenjörer) samt med teknisk instituts- eller fackskoleutbildning (s k institutsingenjörer). SAF:s tjänstemannastatistik grupperar även tjänstemännen efter 9 befattningsområden. Fyra av dessa är relativt teknikertäta och betecknas här som teknikernas kärnyrken (se ovan). Av tradition har ingenjörer också rekryterats till många administrativa befattningar till vilka ADB-arbeten numera räknas.

kärnyrkerna vuxit synnerligen kraftigt bland tjänstemannabefattningarna (från 29 till 49 % 1974—83) medan teknikertätheten sjunkit i både kärnyrkerna och andra yrken. En kraftig omfördelning av de högutbildade teknikerna har vidare inträffat. Endast 35 % av de forskarutbildade arbetade i kärnyrken 1974 mot nästan 9 av 10 1983. Motsvarande tal för de civilingenjörutbildade m m var 51 resp 72 %.

Strömkantringen mot kärnyrkerna torde ha flera orsaker. En är att en bättre tillgång på andra högutbildade gjort att ingenjörer kunnat ersättas i sådana befattningar där ingenjörskunnandet varit mindre centralt. Icke desto mindre kan nog konstateras att perioden 1974—80 som i stort sett föregick teknikerbristen kännetecknades av att industrin "sparade" sina tekniker till befattningar där de inte så lätt kunnat ersättas med annan arbetskraft. 1983 var således

endast 5 % av alla tekniker sysselsatta i administrativa arbeten och ytterligare 19 % i andra icke-teknikerarbeten. Bara ett decennium tidigare hade knappt hälften av alla tekniker arbetat utanför kärnyrkerna.

Mot denna bakgrund är det inte förvånande att teknikerbristen fick en så våldsam tillväxt när devalveringar och konjunkturuppgång tillrättalagt de allmänna tillväxtförutsättningarna. För framtiden visar siffrorna att teknikerreserven utanför kärnyrkerna nått något av ett minimum. Vidare pekar ovanstående och andra uppgifter på att de forskar- och universitetsutbildade teknikerna hårt koncentrerats mot sina centrala befattningar. Industrin torde nu ha en sådan användning av sina tekniker att dess interna flexibilitet vad gäller teknikeranvändningen nu är betydligt mera begränsad än för ett tiotal år sedan.

Tekniker som tillväxtrestriktion

Av denna slutsats följer att teknikerbristen blir ett fortsatt tillväxthinder för industrin om *endera* de komparativa fördelarna framgent driver landets internationella specialisering mot en än mer kunskapsintensiv profil *eller* efterfrågan förblir särskilt dynamisk för kunskapsintensiva produkter. Utrikeshandelns omvandling kan inte tolkas så att anpassningen till förändrade komparativa kostnader nu kan förväntas vara avslutad (se Industriförbundet 1984 samt författarens kritik av LU84 i Ekonomisk Debatt 1984:4). I stället tyder flera tecken på att utrikeshandeln framöver kommer att driva fram en ökad efterfrågan på i synnerhet universitetsutbildade tekniker. Industrin behöver vidare växa för att landets externa balansproblem skall lösas. Arbetskraftssammansättningen i detta industritillskott måste präglas av fler långtidsutbildade än genomsnittet i nu befintlig industri i synnerhet vid avveckling av subventionerna till 70-talets krisbranscher.

Andelen universitetsutbildade tekniker i hela tillverkningsindustrin steg från 7,7 till 8,4 % 1974–83. Men ökningarna i kemisk industri (7,6 till 11,8) och elektroteknisk industri (11,3 till 15,2) var klart större. De rymmer en del av ovan redovisade "framtidindustrier". I tekniskt ledande storföretags mest expansiva grenar ligger andelen civilingenjörer ibland på en tredjedel. Forskarutbildad arbetskraft har under senare år mött en kraftigt ökad efterfrågan långt utanför läkemedelsindustrin.

Dessa och andra omständigheter tyder på att teknikertillgången hotar att bli en framtida tillväxtrestriktion för industrin som blir betydligt allvarligare än tidigare yrkesarbetarbrister. Den nu rådande även internationellt sett utbildningsknappa teknikeranvändningen i industrin, kan förväntas betyda att in-

dustrins teknikerefterfrågan med full kraft kommer att riktas mot nyexaminerade samt anställda i andra sektorer bl a universiteten. Detta har redan betytt att reduktionen av den akuta teknikerknappheten menligt kan ha påverkat möjligheterna att på sikt nå balans.

Slutsatser

Devalveringarna 1981 och 1982 hade fördelen att de kan sägas ha demonstrerat två typer av industriella tillväxtrestriktioner och nackdelen att de dolt en annan. De två förstnämnda restriktionerna är industrins starkare lönekänslighet jämfört med tidigare och dess beroende av en kraftig tillförsel av hög- och välutbildad arbetskraft. Däremot bidrog de till att skyla över betydelsen av en skatte- och kapitalmarknadspolitik, som tillförsäkrar de mera osäkra projekten i kunskapsintensiva företag en uthållig och riskvillig kapitaltillförsel.

Insikten om teknikerbristens betydelse håller nu på att slå igenom. De åtgärder som bl a föreslagits i Industriförbundet m fl [1985] är knappast fördelningspolitiskt kontroversiella. Farorna är här av en annan art. En svårighet är departementsvis satta budgetrestriktioner. Om nämligen de viktigaste hindren för industrins sysselsättningstillväxt påverkas effektivast med medel utanför den normala arbetsmarknads-, industri- och regionalpolitiken blir det ofta svårt att mobilisera budgetutrymme. Så torde vara fallet med utgifter för de högutbildade bl a därför att arbetslösheten drabbat de lågutbildade. En annan svårighet är att en del av effekterna släpar efter insatserna betydligt.

Insikten om den ökade betydelsen av en internationellt välfungerande svensk riskkapitalmarknad förefaller vara betydligt mindre. Till detta bidrar starka svenska fördelningsmål knutna till sidan inkomster, förmögenheter och arv. En målkonflikt ligger emellertid i att en

långt driven utjämning å ena sidan försämrar riskkapitaltillförseln som i kunskapsbaserad produktion inte kan ersättas med krediter och å den andra tvingar över industristrukturen mot sådan produktion. Annorlunda uttryckt betyder detta att omfattningen av arbetsintensiv industri begränsas av den utjämnade lönestrukturen, men att samma lönestruktur befrämjar kunskapsintensiv industri som hålls tillbaka av fördelningspolitiken. Därmed återstår en kapitalintensiv industri, som dock inte förmår sysselsätta särskilt många. Som bekant har också den traditionella kapitalintensiva industrin mött en ökad konkurrens från bl a utvecklingsländerna.

Den solidariska lönepolitik som tidigare lagts övergången till en kunskapsbaserad industri måste alltså nu ges en annan tolkning eller prioriteras ner. Om detta inte sker måste de inkomst-, förmögenhets- och arvsrelaterade fördelningsmålen prioriteras ner i politiken för att expansionen av kunskapsintensiv industri skall kunna säkras. En så markant kunskapsintensiv industriprofil som den svenska kan inte i längden underbyggas på en av industriländernas mest reglerade och av skatteklar mest snedvridna kapitalmarknader.

Kunskapsfaktorns lokalisering är människans, varför den blir incitamentsstyrd. Beslut om bosättning hos en liten elit av innovativa begåvningar blir av avgörande vikt för mångas industriarbeten. Många högutbildades beslut att kontinuerligt investera för att vidmakthålla sitt produktiva kunskapskapital blir likaledes avgörande för produktivitet i den tillverkning som också skall sysselsätta många lågutbildade.

Referenser:

- Industriförbundet, [1984], *Tillväxt till lågpris*, Stockholm.
- , SAF och Sveriges Verkstadsförening, [1985], *Var finns teknikerna för svensk industri*, Stockholm.
- Ohlsson, L., [1980], *Engineering Trade Specialization of Sweden and other Industrial Countries*, Amsterdam: North-Holland Publ. Comp.
- , [1981], *Regionalpolitiken i en svagaxande ekonomi med strukturomvandlingsproblem*, Ds I 1981:16, Stockholm.
- , [1983 a], "Stockholms läns industriella utvecklingsbetingelser — historiskt och i framtiden" i *Bilaga 2 till Lansrapport 83 från Länsstyrelsen i Stockholm*.
- , [1983 b], "Structural Adaptability of Regions during Swedish Industrial Adjustment, 1965 to 1975" i F E Ian Hamilton och G J R Linge (utg.): *Spatial Analysis, Industry and the Industrial Environment, Volume 3—Regional Economies and Industrial Systems*, Chichester: John Wiley & Sons.
- SOU 1984:4: LU 84 Långtidsutredningen. Huvudrapport, Stockholm.